

Алла Колупаєва,

кандидат пед. наук., вчений секретар Інституту спеціальної педагогіки АПН України

Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими потребами в Україні.

Розбудова незалежної Української держави спонукала до нового бачення розвитку її інтелектуального потенціалу, прискорила зміни в суспільному житті, що цілком природно, актуалізувало складні психолого-педагогічні проблеми розвитку всієї національної системи освіти.

Система освіти в Україні розглядається як основа національного і духовного відродження суспільства. На сьогодні світова спільнота переходить до нової парадигми - "єдине суспільство, яке включає людей з різноманітними проблемами". Згідно зі статутом Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої декларації про права людини діти-інваліди мають рівні права і можливості з іншими людьми.

Конвенція ООН про права дитини як документ міжнародного рівня спонукає кожну державу до приведення національного законодавства у відповідність з цією "всесвітньою конституцією прав дитини".

На шляху розбудови незалежної демократичної держави Україна теж не залишилась осторонь цих проблем. Про це наголошується в Конституції України (ст. 53), законах України "Про освіту", "Про основи соціальної захищеності інвалідів України", "Про охорону дитинства". Окремі державно-правові акти спрямовані на створення соціально-економічних умов для інтеграції у суспільство дорослих і дітей з особливостями розвитку, зокрема Державна національна програма "Освіта" (Україна 21 століття), Державна програма "Діти України" тощо.

В нашій країні створено чітку диференційовану систему спеціальних навчально-виховних закладів 8 типів, в яких навчаються понад 60 тисяч дітей.

Водночас, близько 40 тис. дітей, перебувають в інтегрованих умовах.

В Україні інтеграційні процеси набули ознак стійкої тенденції 90-х років, однак ці тенденції мали стихійний характер, оскільки були з ініційовані батьками дітей з особливостями психофізичного розвитку. Інтеграція дітей з особливостями психофізичного розвитку в масові навчальні заклади - це процес, який набуває усе більшого розповсюдження в освіті сучасної України, однак, визначаючи інтеграцію однією з стратегічних завдань розвитку спеціальної освіти, варто наголосити на тому, що курс на освітню інтеграцію передбачає повне збереження спеціальних установ, які успішно функціонують на території України та відкриття нових спеціальних закладів, відповідно до інноваційних освітніх моделей.

Ця принципова установка стратегії розвитку спеціальної освіти в Україні враховує відсутність законодавчої, економічної та кадрової баз для широкого впровадження інтегрованого навчання.

Перш за все варто врахувати, що не декларативна, а справжня освітня інтеграція не дешевше традиційної спеціальної освіти, а на порядок дорожче, забезпечити освітню інтеграцію більшості частини дітей з обмеженими можливостями в змозі економічно стабільно, розвинена держава. Безперечно, намагатися забезпечити умови для освітньої інтеграції необхідно, однак будуючи світлицю майбутнього, не варто руйнувати фундамент минулого.

Водночас, наше сьогодні - це зміна ціннісних орієнтацій в освіті, визначення унікальності кожної дитини, зумовлене зміною освітньої парадигми на гуманістичну "освіта для всіх, школа для всіх".

Формуючи державну політику в галузі спеціальної освіти Інститут спеціальної педагогіки АПН України, за сприяння МОН України та за ініціативи Всеукраїнського фонду "Step by Step" проводить широкомасштабний науково-педагогічний експеримент "Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах". Учасниками експерименту стали освітні заклади 16 областей України (міст Києва, Дніпропетровська, Полтави, Львова, Івано-Франківська, Білої Церкви та ін.)

Вперше в Україні на науковій основі започатковано організоване навчання осіб з особливостями психофізичного розвитку в інтегрованих умовах із забезпеченням нормативно-правової та навчально-методичної баз, необхідного корекційного блоку, а також створенням відповідних побутових умов.

Науково-теоретичним підґрунтям здійснення інтегрованого навчання є "Концепція реабілітації дітей-інвалідів та дітей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями", "Державний стандарт початкової загальної освіти", "Концепція Державного стандарту спеціальної освіти для дітей з особливими потребами", "Проект Державної спеціальної освіти".

Формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку, реалізація та поширення моделі інтегрованого навчання цих дітей у загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечення нормативно-правової та навчально-методичної бази у відповідності до Конвенції ООН про права дитини. визначено як стратегічні цілі експерименту.

Основою метою є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їхніх типологічних та індивідуальних особливостей.

На 1-х етапах експерименту визначилося ставлення громадськості до втілення ідей щодо спільного навчання. Проведені дослідження свідчать про неоднозначне ставлення до цих питань зі сторони батьків, педагогів, учнів спеціальних закладів та масових загальноосвітніх шкіл. На підтримку інтегрованого навчання виступили майже 90 % батьків, діти, яких навчаються в інтегрованих умовах, 58% вчителів загальноосвітньої школи і менше 10 % педагогів спеціальних закладів. Не виправданою ідеєю інтегрованого навчання вважають майже 75% педагогів спеціальних шкіл. Одержані результати свідчать, що батьківська громада є домінантною по відношенню до педагогічної й визнає інтегроване навчання як потребу, в той же час педагогічна спільнота визначає її як необхідність.

Про невизначеність ставлення до спільного навчання висловились 35 % педагогів масових шкіл і 15% педагогів шкіл-інтернатів. Таким чином, проведені дослідження свідчать, що ініціатива батьківської спільноти стримується педагогічною.

Педагоги шкіл-інтернатів небезпідставно вважають, що спеціальні навчальні заклади мають набагато більше умов для надання освітніх послуг (в тому числі корекційно-реабілітаційних) з особливостями психофізичного розвитку. Враховуючи необхідність зміни в ставленні педагогів до інтегрованого навчання одним із основних напрямків розпочатого експерименту стала підготовка педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах масових навчальних закладів шляхом проведення тренінгів і курсів підвищення кваліфікації.

З цією метою координаторами проекту розроблено і проводяться спеціальні (72-х годинні) курси з підготовки вчителів початкових класів та вихователів дошкільних груп кількох областей України до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Іншою формою підготовки педагогічного персоналу стали навчально-практичні тренінги, розраховані на 24 години, під час яких

учасники мали змогу удосконалити знання та практичні навички роботи з дітьми цієї категорії.

В умовах інтегрованого навчання повноправними учасниками педагогічного процесу, які активно впливають на розвиток особистості дитини, є батьки. Батьки беруть безпосередню участь в навчально-виховному процесі, допомагаючи педагогові.

Тож програмою експерименту передбачено низку заходів (частину з яких вже проведено), спрямованих на підготовку батьків до ефективної участі у педагогічному процесі.

Формування громадської думки щодо необхідності забезпечення рівного доступу до якісної освіти та деінституалізації дітей з особливими потребами стало одним з ключових моментів розпочатого експерименту. З цією метою проводяться Міжнародні та Всеукраїнські конференції, Круглі столи, інші масові заходи.

Відсутність нормативно-законодавчих документів, спрямованих на інтеграцію дітей з особливими потребами в активне життя суспільства спонукала координаторів експерименту до розробки „Проекту Положення про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах.

Безперечно, експериментальна робота перш за все передбачає проведення досліджень з метою розробки та визначення найефективніших форм навчання дітей з особливими потребами та їхніх однолітків. Водночас, ми відчуваємо гостру потребу в ознайомленні з досвідом інтегрованого навчання в країнах Заходу, Америки, зокрема, канадського досвіду, оскільки саме аналіз має передувати будь-якому дослідженню.

В процесі проведення експерименту досить складним для вирішення виявилось питання розробки та видання навчально-методичної літератури для роботи з дітьми, котрі мають особливості

психофізичного розвитку. Незначна кількість навчально-методичної літератури видана за підтримки Всеукраїнського фонду „Step by Step”, однак, відсутність коштів на опублікування розроблених і розробку нової науково-методичної літератури, безперечно гальмує проведення пошукової роботи.

Підсумовуючи вищевикладене, варто сказати експеримент триває, вочевидь завчасно робити узагальнені висновки, однак певне резюме все ж можна представити.

Враховуючи новизну, соціальну значущість, складність, комплексність проблем, які вирішуються в рамках інтегрованого навчання, необхідно передбачити проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, які б базувались на світовому досвіді впровадження інтеграції.

- Реалізація інтегрованого навчання потребує узгоджених і невідкладних дій з боку національних міністерств освіти, охорони здоров'я, соціальної політики та праці.

- Для впровадження інтегрованого навчання у повсякденну практику необхідно формування адекватного ставлення суспільства до осіб з обмеженими можливостями. З цією метою важливо об'єднання зусиль громадськості, благодійних неурядових, релігійних організацій, комерційних структур.

- Основними формами співробітництва і взаємопорозуміння мають стати регулярні міжнародні науково-практичні конференції, семінари з обміну досвідом, спільні тематичні публікації.